

PERIODIZACIJA SLOVENSKE ROMANTIKE IN EVROPA

Pregled tradicionalnih pojmovanj in kritični pretres najnovejših teorij zahtevata, da se periodiziranje slovenske romantike uskladi z novimi vidiki evropske literarne vede in posebnimi razvojnimi značilnostmi romantike pri slovanskih narodih: do leta 1850 pri Slovencih še ni mogoče razpravljati o romantiki, ampak šele o predromantiki; predromantika se razmahne po letu 1908; romantika traja do leta 1848, sledita ji postromantika in predrealizem.

The survey of the traditional conceptions and a critical examination of the latest theories make it imperative that the periodization of the Slovene romanticism should take into account the new viewpoints in the European literary science as well as the specific developmental characteristics of the romanticism with other Slav nations: until 1850 we cannot speak in Slovenia of romanticism but only of pre-romanticism; and pre-romanticism comes up only after 1809. Romanticism lasts until 1848, and then it is followed by post-romanticism and pre-realism.

Problemsko območje, v katero sega vprašanje o časovnem obsegu, mejah in notranji razčlenjenosti romantike na Slovenskem, je samo na sebi nenavadno obširno, saj zajame globlje vidike kar treh pomembnih področij literarne vede — njene metodologije, slovenske slovstvene zgodovine in primerjalne književnosti. Že na prvi pogled je videti, da o romantiki kot posebnem, bolj ali manj zaokroženem obdobju slovenskega slovstvenega razvoja, s tem pa tudi o njenih periodizacijskih vidikih pravzaprav ni mogoče razpravljati, ne da bi bilo že vnaprej metodološko jasno, kaj lahko pomeni literarni vedi pojem »obdobje«, kako ga razmejiti do drugih literarnoteoretskih pojmov in s kakšnim pomenom ga uporabljati, da bo v raziskavi gradiva čim bolj funkcionalen; to pa je vrsta vprašanj, o katerih lahko zares zanesljivo govori edino metodologija literarne vede. Z druge strani je še preveč jasno, da zadeva vprašanje o periodizaciji slovenske romantike predvsem slovensko slovstveno zgodovino, kolikor se je doslej z njim ukvarjala in kolikor je še zmeraj v nji aktualno; o tem pa je mogoče soditi vsaj to, da je poleg drugih periodizacijskih vprašanj slovenske književnosti v 18. in 19. stoletju zlasti problem romantike še zmeraj tako močno odprt, da prav v zadnjih literarnozgodovinskih delih s tega področja doživlja nove osvetlitve ali pa vsaj premike k drugačnim vi-

dikom. In nazadnje se zdi popolnoma naravno, da periodizacije slovenske romantike nikakor ni mogoče popolnoma iztrgati iz širšega ozadja evropske romantične literature in njenih periodizacijskih problemov; prav o teh pa je primerjalna literarna zgodovina nakazala v zadnjih desetletjih vrsto vidikov, ki v marsičem spreminjajo ustaljene predstave ali pa vsaj omogočajo, da romantičnemu obdobju načrtamo natančnejše meje, s tem pa tudi globlje prodremo v njegov notranji ustroj.

Problemi, ki jim mora metodologija literarne vede posvetiti pozornost, brž ko se začne načelno ukvarjati s pojmom literarnozgodovinskega obdobja in periodiziranja, so tako zapleteni, da jih je na tem mestu mogoče zarisati samo v najsplošnejših potezah. Večina periodizacijskih oznak, s katerimi razčlenjujemo razvoj evropskega slovstva, in z njim vred tudi slovenske literature, je dokončno nastala šele v območju pozitivistične historiografije 19. stoletja; mednje spada tudi pojem romantičnega obdobja. Navzočnost teh pojmov v sodobni literarnozgodovinski zavesti je bolj ali manj dediščina tega časa. Prav zato je razumljivo, da so takšne periodizacijske oznake, z njimi vred pa že kar pojem obdobja sam po sebi, postale predmet kritičnega dvoma, brž ko je na prelomu 19. in 20. stoletja vstala zoper pozitivistično literarno zgodovino teorija in praksa novega idealizma. Benedetto Croce je najočitneje obenem z vsakršnim pozitivističnim historizmom zavrgel tudi pojem literarnozgodovinskega obdobja, nato pa odklonil vse oblike periodiziranja slovstvenega razvoja, češ da ni mogoče najti prav nobenega oporišča za »objektivno« in »naravno« razčlenjevanje slovstva po zgodovinskih obdobjih; in da so takšna obdobja navsezadnje samo »abstrakcije« in »psevdokritične konstrukcije«, ki nimajo nobenega opravka s samo literarno umetnostjo, kaj šele da bi nam o nji lahko povedale karkoli resničnega.¹ Takšno stališče pa ni morda zgolj nekaj polpreteklega, ampak je v precejšnji meri še zmeraj aktualno. Posredno ali neposredno ga branijo vse tiste smeri literarne vede, ki se zavestno omejujejo zgolj na interpretacijo posameznih slovstvenih tekstov, da bi tako ostale v imanenci njihovega notranjega ustroja in se izognile vsemu, kar presega neposredno slovstveno pojavnost. S tega gledišča so seveda literarnozgodovinska obdobja slej ko prej samo konstrukcije abstraktnega duha, ne pa nekaj, kar je v zvezi s samo strukturo besedne umetnosti. Vendar je potrebno kar takoj pripomniti, da se ob

¹ Benedetto Croce, *Theorie und Geschichte der Historiographie*, Tübingen 1930, str. 91, 92. Spis je izšel najprej v nemščini pod naslovom *Zur Theorie und Geschichte der Historiographie* (Tübingen 1915).

takšnem stališču ne le ohranja, ampak celo krepí tudi nasprotno prepričanje. Prav za nekatere predstavnike moderne literarne vede, ki so se v dobršni meri oprli na dognanja ruske formalistične šole, nemške fenomenologije, francoskega strukturalizma in drugih interpretacijskih šol, se zdi v marsičem značilno prizadevanje, kako v sklopu novih pogledov na besedno umetnino ohraniti tudi periodiziranju primerno vlogo. K temu jih nedvomno usmerja spoznanje, da literarna dela nikakor niso vase zaprte, osamljene točke brez vsakršne zveze ena z drugo, ampak da nastajajo samo v medsebojnih razmerjih, iz teh se pa porajajo obširnejši historični sklopi, ki se jih ne dá dojeti in opisati drugače kot v obliki obdobj; poleg tega pa še zavest o tem, da je zaporedje besednih umetnin v prostoru in času sicer nepretrgan, neprestano se spreminjajoč tok, da pa ga prav zato ni mogoče zajeti drugače, kot da ga razčlenimo na posamezne stopnje, faze ali obdobja. S tem se pa literarnozgodovinskemu periodiziranju spet vrača pomen, čeprav v marsičem drugačen od tistega, ki ga je poznal pozitivistični historizem.²

Kritika starejših periodizacijskih prijemov je med drugim pokazala na veliko neenotnost tega periodiziranja, saj so bila posamezna obdobja v narodnih književnostih, pa tudi v evropskem slovstvu kot celoti poimenovana po najrazličnejših vidikih — od dinastičnih, verskih, političnih in socialnih do kulturnozgodovinskih, umetnostno stilnih in čisto literarnih v pravem pomenu besede. Med te spada oznaka za romantično obdobje, saj je po svojem izviru, razvoju in uporabi predvsem literarna. Prav od tod je pa že videti, da je periodiziranje v literarni vedi najbolj utemeljeno takrat, kadar lahko označi razvojno obdobje s pomočjo slovstvene smeri, gibanja, toka ali »šole«, ki je bila za to obdobje najznačilnejša — pa ne morda s svojim zunanjim količinskim obsegom, ampak zaradi razvojnega pomena, ki ji je pripadel v historičnem gibanju literature. Šele v takšni zvezi je mogoče pojmovati literarnozgodovinsko obdobje tako, kot sta ga opredelila René Wellek in Austin Warren: »Obdobje je odsek časa, ki ga obvladuje sistem literarnih norm, standardov in konvencij, tako da mu lahko sledimo, kako nastaja, se razširja, razčlenjuje, integrira in izgine.«³

² Prim.: Ulrich Weisstein, *Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft*, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1968; René Wellek, *Concepts of Criticism*, New Haven 1963; René Wellek and Austin Warren, *Theory of Literature*, 1949.

³ René Wellek and Austin Warren, *Theory of Literature*, Penguin Books, str. 265.

Ta opredelitev obdobja je seveda samo ena od mnogih mogočih. Toda prav ob nji je videti, kako se problematika pogloblja v vprašanja, ki jih metodologija literarne vede nikakor ne more prezreti, če naj si bo na čistem s svojimi pojmi. Ali je obdobje, ki ga opredelimo s pomočjo kake slovstvene smeri, gibanja ali »šole«, sploh nekaj stvarnega ali pa je samo fikcija? Ali niso slovstvene smeri in gibanja že sama na sebi samo abstrakcije in psevdokritične konstrukcije, kot bi jih imenoval Croce? Spet smo pred vprašanjem, ki ga metodologija sodobne literarne vede ne bo tako zlahka rešila, saj ima opravka s stoletja starimi, a zmeraj znova aktualnimi spoznavoslovnimi vidiki. Podobno kot vse druge občosti je tudi literarne smeri in gibanja mogoče pojmovati v smislu spoznavoslovnega realizma, nominalizma ali pa konceptualizma; in samó uporabnost tega ali onega stališča v konkretni literarnozgodovinski raziskavi lahko odloči, kateri vidik je metodološko najbolj upravičen, ploden in ustrezen naravi samega predmeta. S stališča spoznavoslovnega »realizma« bo slovstvene smeri potrebno razumeti kot realnosti, ki obstajajo same po sebi, kot apriorne »ideje« človeškega duha, ki jim gre eksistenca ne glede na historični razvoj; v tem se ustroj človeškega duha uresničuje po svojih lastnih, od vsega zunanjega neodvisnih zakonih. Slovstvene smeri so torej metafizične bitnosti, ki se konkretizirajo v posameznih slovstvenih pojavih kot njihovo notranje »bistvo«; prav zato niso samo abstrakcije, ampak dejanska stvarnost, skrita v mnogoličnosti posameznih literarnih del, tako da jih mora naš um samo odkriti pod njihovo povrhnostjo, pa se že potrdi njihov stvarni obstoj. Iz takšnega pojmovanja skoraj nujno sledi tipologija slovstvenih smeri v smislu omejenega števila temeljnih nadčasovnih modelov, ki se v slovstvenem razvoju ciklično ali pa kako drugače zakonito menjavajo in ponavljajo. Romantika postane s tem samo nova različica višjega duhovnega načela, ki se je periodično pojavljalo že prej, v baroku ali gotiki, če že ne kar v antiki, ves čas se pa menjavalo z nasprotnim načelom klasike. Skratka, realistično pojmovanje slovstvenih smeri kar samo od sebe pelje v tipološke, ciklične ali filozofskozgodovinske razlage slovstvenega razvoja. Prav o teh pa je mogoče trditi, da tega razvoja doslej niso kaj prida pojasnile.

Več kot naravno se zdi, da bodo v nominalizmu obveljale slovstvene smeri samo za prazne abstrakcije in konvencionalne oznake brez stvarnega pomena, pravzaprav že kar za gola imena, ki jih iz navade ali po dogovoru dajemo skupini slovstvenih pojavov, ne da bi s tem označevali kaj zares obstojnega. Slovstvene smeri in z njimi vred obdobja, ki jih po teh smereh imenujemo, niso nobena prava stvarnost; obstajajo samo

posamezna literarna dela, v njih ni nič »občega«, po čemer bi jih lahko razvrščali v širše enote, smeri in obdobja. S tega vidika je seveda tudi romantika samo abstrakten izmislek in golo ime, ki ga uporabljamo zaradi navade in po dogovoru, predvsem pa zaradi lažjega urejanja literarnozgodovinskega gradiva, ne da bi z njo merili na kako zares stvarno značilnost slovstvenih besedil, ki spadajo v »romantično« smer in »romantično« obdobje. Da se s takšnim skrajnim nominalizmom odpirajo vrata načelnemu dvomu o vseh občih pojmi, ki jih uporablja literarna veda, je skoraj gotovo. Če so slovstvene smeri, gibanja in obdobja samo imena brez stvarnega pomena, potem velja vse to tudi za pojme slovstvenih vrst, zvrsti in oblik ter prav nazadnje celo za pojme literarno delo, poezija in literatura. S tem pa z obzorja literarne vede izginja tudi posamezno literarno delo, saj ni več pojmov, s katerimi bi se ga dalo kakorkoli opredeliti, opisati ali celo v najpreprostejšem pomenu dojeti.

Spričo takšnih skrajnosti je več kot naravno, da se sodobni literarni vedi odpira metodološko najbolj sprejemljiva rešitev še zmeraj v smeri spoznavoslovnega konceptualizma, po načelu »conceptus cum fundamento in re«. Pojmi za slovstvene smeri, gibanja in obdobja so kajpak abstrakcije teoretskega uma, toda utemeljeni so v stvarnem ustroju samih slovstvenih del, ne pa zgolj v konvenciji golih imen. Od tod se seveda znova odpira vprašanje, kako razumeti stvarno osnovo slovstvenih smeri in obdobj, da ne bi nehote spet zašli v bolj ali manj izrazit spoznavoslovni realizem, ki se mu v posameznih slovstvenih pojavi kažejo globlje, samostojne bitnosti kot temelj, prek katerega pripadajo kaki slovstveni smeri, gibanju in obdobju; ali pa da ne bi iz odpora zoper takšno globljo bitnost zdrknili nazaj na raven nominalizma, ki se mu na posameznih slovstvenih delih kažejo samo še posamezne empirične lastnosti, iz teh pa — naj jih še tako naštevamo, primerjamo in kopičimo — ni in ni mogoče priti do občega pojma slovstvene smeri in obdobja. Romantika ni samo vsota vseh empiričnih lastnosti, ki so značilne za Byrona, Lamartina, Hölderlina, Prešerna, Puškina in Hoffmanna, saj je teh lastnosti nešteto, poleg tega pa so med sabo tako različne, da jim ne bi nikoli prišli do konca, razen če iz njih ne odberemo samo nekatere in jih razglasimo za tipično »romantične«, vse druge pa odpišemo; prav to pa bi bilo samovoljno početje brez znanstvene upravičenosti. Spričo takšnih nevarnosti je razumljivo, zakaj sta Wellek in Warren poskušala opredeliti obdobje s pomočjo »sistema literarnih norm, standardov in konvencij«; tak sistem ni niti apriorna bitnost metafizične vrste niti golo ime, poleg tega pa ne obstaja samo v slovstvenih besedilih, v ka-

terih se konkretizira, ampak tudi zunaj njih, pravzaprav neodvisno od konkretnih realizacij. Pa tudi če ne sprejmemo opredelitve Welleka in Warrena, nam že pojem sistema, ki je v nji uporabljen, dovolj določno kaže, v katero smer se giblje konceptualizem sodobne literarne vede. Ker podlaga za določanje slovstvenih smeri, gibanj in obdobjev ne morejo biti le empirične lastnosti, ki jih razbiramo na posameznih literarnih delih, od tod kar samo po sebi sledi, da je takšna podlaga lahko predvsem struktura, v katero se empirične sestavine slovstvenega dela vgrajujejo kot elementi v višjo celoto. Trditev, da je kako literarno delo romantično, da pripada romantični smeri in tej ustreznemu obdobju, po vsem tem ne more pomeniti kaj drugega, kot da je v njem navzoča posebna struktura, ki bi jo zaman iskali v tekstih renesanse, baročnega klasicizma ali razsvetljenstva, pa tudi predromantike. Slovstvena umetnina je seveda konfiguracija številnih vsebinskih in formalnih struktur; te prehajajo ena v drugo in šele v tem sprepletu ustvarjajo enoto dela; toda če naj na primer Prešernov *Krst pri Savici* s pridom obvelja za romantično besedilo, se nam mora v prerezu skozenj kot ena najvažnejših plasti njegovega tkiva pokazati struktura, ki jo bomo izpolnjeno z drugimi empiričnimi elementi in v sestavi z drugačnimi strukturami odkrivali tudi pri Puškinu, Mickiewiczu ali Leopardiju. Prav od tod se pa metodologiji literarne vede že odpira vrsta pomembnih vprašanj o tem, kako takšno strukturo dojeti, predvsem pa, kako jo pojmovno opredeliti in opisati, da bi se zares odprla znanstvenemu spoznanju. To pa so seveda vprašanja, ki presegajo posebno območje literarne metodologije in prehajajo v občo metodologijo znanosti.

Oris nekaterih vidikov konceptualizma v sodobni literarni vedi dovolj določno kaže, da se periodiziranje slovstvenega razvoja po smereh in obdobjih lahko opre na trdnejše temelje, kot bi utegnili sklepati iz kritik, izrečenih na račun pozitivističnega historizma v začetku tega stoletja. S tem se odpira preglednejše izhodišče za periodizacijo tistega obdobja slovenskega slovstva, ki ne le da ni še povsem utrjeno, ampak doživlja v novejših literarnozgodovinskih spisih nove, v marsičem drugačne razlage. Spričo novih poizkusov, kako začrtati slovenski romantiki trdnejše časovne meje, seveda ni mogoče docela mimo podobe, ki jo je problem dobival v skoraj stoletnem prizadevanju slovstvenega zgodovinopisja. Vendar je prav o tem mogoče ugotoviti, da se je vprašanja lotevalo le počasi ali pa celo s precejšnjim zaostankom. V nemški pozitivistični slovstveni zgodovini se je pojem romantike utrdil že sredi 19. stoletja, saj je Hermanna Hettnerja delo *Die romantische Schule in ihrem Zusammenhang mit Goethe und Schiller* izšlo že leta 1850, šest

let zatem je začela izhajati njegova *Literaturgeschichte des 18. Jahrhunderts*, kjer so bili že natančno uporabljeni pojmi za »Sturm und Drang«, weimarsko klasiko in romantiko, leta 1870 je izšlo temeljno delo Rudolfa Hayma *Die romantische Schule* in leta 1871 je začel objavljati Georg Brandes svoj pregled *Hovedstrømninger i det 19. Aarhundredes europæiske Litteratur*, kjer je bil o romantični smeri in obdobju govor v najširšem evropskem okviru. Nedvomno pod vplivom teh del je Fran Levec že leta 1879 spregovoril o globlji zvezi med Prešernom in »romantično šolo nemško«;⁴ toda v širše zgodovinske prikaze si je ideja o obdobju slovenske romantike utirala pot zelo počasi, saj jih je še zmeraj obvladovala tradicionalna metoda biografskega in bibliografskega opisovanja, ki ji je bilo v zunanjo oporo kronološko razdeljevanje slovstva po »dobah«. Julij Kleinmayr je v svoji *Zgodovini slovenskega slovstva* (1881) razdelil gradivo na tri dobe, od katerih je druga segla od 1770 do 1845, vanjo pa je uvrstil kar poprek vse avtorje teh let, od Japlja do Slomška in Murka.⁵ Merilo za takšno periodiziranje mu ni bil ozir na slovstvene smeri in obdobja, ampak narodno prebudni in politični vidik, pa še ta brez natančnejše utemeljitve. V takšnem okviru je moral ostati pojav slovenske romantike seveda še čisto neopažen, kaj šele, da bi mu bile začrtane natančnejše časovne meje. V *Zgodovini slovenskega slovstva*, ki jo je leta 1894 začel izdajati Karol Glaser, se temeljni vidiki na periodiziranje niso bistveno spremenili.⁶ Drugi zvezek tega dela obravnava slovensko slovstvo v dobi »od francoske revolucije do 1848. leta«; to obdobje se pa — kot je mogoče razbrati iz naslovov poglavij — razdeli na dvoje pododdelkov, in sicer na »slovstveni pregled od 1790 do 1815« in na »slovstveni pregled od 1815 do 1848«. Vidiki periodiziranja sicer niso natančneje pojasnjeni, vendar ne more biti dvoma, da gre za letnice političnih dogodkov, ki so bili pomembni tudi za slovenske dežele; z razvojem slovenskega slovstva te letnice seveda niso v nobenem pravem soglasju, tu in tam se z njim celo nesmiselno križajo. Kljub temu je v Glaserjevem delu vendarle nekaj slabotnih sledov zavesti, da bi bilo obdobja potrebno spraviti v stik z literarnimi smerni. V oris gradiva je uvrščeno poglavje »Upliv nemških romanti-

⁴ Fran Levec, *Odlični pesniki in pisatelji slovenski*, LZ 1879, str. 260–261.

⁵ *Zgodovina slovenskega slovstva*. Spisal in založil Julij plem. Kleinmayr, c. k. profesor v Kopru, 1881. Natisnila tiskarnica družbe sv. Mohora v Celovcu.

⁶ Dr. Karol Glaser, *Zgodovina slovenskega slovstva*. I. Od početka do francoske revolucije, 1894; II. Od francoske revolucije do 1848. l., 1895; III. Bleiweisova doba od 1848. do 1870. l., 1896–1897; IV. Stritarjeva doba od 1870. do 1895. l., 1898–1900.

kov, čeških in hrvatskih prepornikov«, kjer se govori predvsem o bratih Schleglih, Novalisu in bratih Grimm, nato pa še o Kollárju, Jungmannu, Čelakovskem, Šafaříku in Hanki; toda za obravnavo slovenske romantike v Glaserjevi knjigi takšni razgledi nimajo vidnejših posledic. In tako je naloga določiti obstoj in obseg slovenske romantike prišla na dnevni red šele z novo generacijo literarnih zgodovinarjev; v tej se je vprašanja v vsem obsegu lotil Ivan Grafenauer in mu našel rešitev, ki je nato ostala za nekaj desetletij skoraj uradno priznana, nespremenljiva stalnica naše slovstvene zgodovine. V Grafenauerjevi *Zgodovini novejšega slovenskega slovstva* iz leta 1909 najdemo že skoraj do kraja razvito tezo o slovenski romantiki kot posebnem obdobju našega literarnega razvoja, in sicer na temelju natančne periodizacije. Že v uvodu je Grafenauer slovstvo druge polovice 18. stoletja in prve 19. stoletja razdelil na »prosvetljeno dobo«, ki traja približno od 1765 do okoli 1810, in na »slovensko romantiko«, ki se začne okoli 1810 in traja do 1848. To pojmovanje je nato podrobneje razloženo z ugotovitvijo, da spadajo v razsvetljenstvo Pohlinov krog, Zois in njegovi sodelavci, zlasti Linhart in Vodnik, da pa je v slovenski romantiki potrebno razločevati kar dve generaciji: prva izhaja neposredno iz nemške romantike, njena usmerjenost je znanstvena, njen vodja Kopitar, njeni člani jezikoslovci od Metelka do Jarnika, njena glavna značilnost »zanimanje za narodno poezijo«, tako da v pravem pomenu besede zasluži ime »starejša ali znanstvena romantika«; druga generacija se pojavi okoli leta 1830, vendar ne več samo iz vzorov nemške romantike, ampak že tudi iz vplivov slovanskih romantikov, Čehov, Hrvatov, Poljakov in Rusov, nato pa še Byrona, Thomasa Moora in navsezadnje Petrarke; na čelu te generacije sta Prešeren in mladi Vraz, tako da se razcepi pravzaprav na dvoje tokov, slovenskega in ilirskega, vendar ostane za slovenski slovstveni razvoj važen samo Prešernov tok, Vrazov pa preide v hrvaško književnost.

Grafenauerjeva periodizacija slovenske romantike je skoraj nespremenjena prešla v njegovo *Kratko zgodovino slovenskega slovstva* (2. izdaja 1920), kjer je obdobje omejeno z istima letnicama, v njem pa spet začrtana meja med dvema romantičnima generacijama. Tudi oznake zanje so ostale iste, edina razlika je ta, da se za starejšo generacijo poudarja izvir v Herderju; nato pa je še določneje povedano, da se je prva romantična generacija ukvarjala predvsem z znanostjo, se pravi jezikoslovjem, druga pa z umetnim pesništvom — s tega stališča sta vanjo prišteta ne le Čop in Prešeren, ampak nato še Kastelic, Kosmač, Holz-

apfel, Zupan, Potočnik, Cigler, Žemlja, Grabner, Tušek, Levičnik, Vraz, Smole, Korytko in Slomšek.

Grafenauerjev oris slovenskega slovstva je bil v nasprotju s Kleinmayrovim ali Glaserjevim nedvomno izdelan že po novejših zgledih pozitivističnega literarnega zgodovinopisja, kot ga je predstavljala zlasti Schererjeva zgodovina nemške književnosti; prav zato je toliko bolj presenetljivo, da je pri Grafenauerju pojem romantike dobil nehoti precej drugačen pomen od tistega, ki je bil natančno načrtan že pri Schererju in drugih nemških literarnih zgodovinarjih. Kljub temu je ravno Grafenauerjeva formula postala skoraj obvezen sestavni del skoraj vseh nadaljnjih obravnav, pa tudi šolskega pouka o predmetu. V literarnem zgodovinopisju med vojnoma, sicer revnem s splošnimi orisi, resda ne najdemo izrazitejših misli o problemu, saj tudi Slodnjakov *Pregled slovenskega slovstva* (1934) prav o periodizaciji slovenske romantike ne prinaša kaj bistveno novega. Zato pa *Slovstvena zgodovina Slovencev, Hrvatov in Srbov v vprašanjih in odgovorih*, ki sta jo leta 1938 izdala Ivan Pregelj in France Tomšič, povzema sistem periodiziranja romantičnega obdobja po Grafenauerju, hkrati z njegovo delitvijo romantike na starejšo, znanstveno, in mlajšo, pesniško generacijo. Edina novost je ta, da je mladi Vraz popolnoma potisnjen iz njenega obzora in da je za začetek obdobja določena letnica 1819, leto Zoisove in Vodnikove smrti. Prav ta sprememba je seveda spričo načrtanega pojma romantike nesmiselna, če že ne kar ponesrečena, saj je nemogoče razumeti, zakaj naj bi se romantika, ki da zajema tudi starejšo generacijo s Kopitarjem na čelu, morala začeti šele s smrtjo glavnih razsvetljencev, ne pa že okoli leta 1810, ko je ta generacija že dejansko začela oblikovati podobo slovenske kulture, kar je Grafenauer v svoji periodizaciji dosledno upošteval. Takšnega premika ne more opravičiti niti dejstvo, da je prišla važna spodbuda zanj pač iz Kidričeve *Zgodovine slovenskega slovstva* (1929—1938), ki je bila že v podnaslovu s poudarkom načrtana »do Zoisove smrti«.

Vendar pa je premik začetka slovenske romantike iz leta 1809 v leto 1819 že tudi edina novost v shemi, ki se je nespremenjena ohranjala ne le med obema vojnoma, ampak od tod segla v najnovejše literarno zgodovinopisje. Najdemo jo predvsem v šolskih učbenikih, na primer v *Slovenski književnosti* Stanka Janeža iz leta 1953, kjer traja slovenska romantika od 1819 do 1848, obsega pa še zmeraj starejšo in mlajšo generacijo, starejšo in mlajšo romantiko. Prek takšnih učbenikov Grafenauerjeva periodizacija še zmeraj obvladuje precejšen del šolskega

pouka o romantičnem obdobju. Vendar se tradicionalna shema ne ohranja samo na tej ravni, ampak zmeraj znova rabi za izhodišče tudi zahtevnejšemu literarnemu zgodovinopisju. Najbolj prepričljiv dokaz je pač obsežna *Zgodovina slovenskega slovstva*, izšla pri Slovenski matici. V drugi knjigi se pojavi obdobje slovenske romantike, razločno omejeno z letnicama 1809 in 1848, kar je seveda ponovitev prvotne Grafenauerjeve zamisli iz leta 1909; v skladu s tem je ponovno govor o dveh romantičnih »skupinah«, od katerih je prva znanstvena in druga pretežno pesniška. In res so nato v okviru tako pojmovanega obdobja obravnavani najprej Kopitar, njegovi učenci in sodobniki, nato Čop in Prešeren, čbeličarji in prav nazadnje še sodelavci Novic. Po vsem tem že ni več mogoče dvomiti, da tudi v tem obsežnem delu sodobnega literarnega zgodovinopisja ohranja pojem slovenske romantike tisti periodizacijski pomen, ki mu je bil po pravici ali po krivem priznan že na začetku tega stoletja. Samo po sebi se razume, da je v Matični zgodovini slovenskega slovstva čas pred letom 1809 prištet k dobi razsvetljenstva in obravnavan pod tem imenom. Zanimivo je, da se v tej obravnavi mimogrede pojavi pojem predromantike, vendar samo za evropsko ozadje našega razsvetljenstva; za obravnavo slovenskega slovstva v tem času ostane brez večjega pomena. Zato je tem bolj presenetljivo, da se pojem predromantike tudi v obravnavi dobe po letu 1809 uporablja samo mimogrede, v periodizaciji in razčlenitvi tega časa pa ne dobi prav nobene tehtnejše vloge. Tradicionalna periodizacija slovenske romantike ohranja torej svojo prejšnjo veljavo.

Občutek, da tradicionalni vidiki ne ustrezajo več, je bil prav gotovo pomembna spodbuda, da je po letu 1960 polagoma prišlo do prvih poskusov, kako Grafenauerjevo shemo v temeljih revidirati ali pa jo celo nadomestiti s popolnoma drugačnimi zamislami. Nekaj tega je prav gotovo že v *Slovenskem slovstvu* Antona Slodnjaka iz leta 1968, vendar v precej drugačni smeri, kot bi kdo pričakoval. Slodnjak je v svoji periodizaciji prve polovice 19. stoletja opustil pojem romantike kot ime obdobja, čas med letoma 1809 in 1850 pa razdelil na dvoje obdobji, ki sta zdaj dobili vsaka svoj posebni, opisni in zato precej obširen naslov. Prvo obdobje, ki je po Grafenauerju pripadalo starejši generaciji slovenske romantike, se tu imenuje »Duhovniški in birokratski poskus, da se prepreči razvoj slovenskega leposlovja« in pa »Protiudarec mladega rodu 1809—1850«; obdobje nekdanje mlajše romantične generacije pa je dobilo še obsežnejši opis — »Razcvet lirskega in epskega pesništva kot sad sinteze med klasičnimi, romantičnimi in mladoevropskimi spod-

budami 1850—1850«. Oznaka obdobja se torej ne ravna več dosledno po slovstvenih smereh, saj je prvo obdobje označeno kar po kulturno-političnih silnicah, drugo pa pretežno po literarnih vidikih, čeprav v precej zapleteni mešanici. S tem se seveda ta poizkus periodizacije slovenske romantike oddaljuje ne samo od prejšnje slovenske literarno-zgodovinske tradicije, ampak tudi od evropske literarne vede, saj nadoomešča njene mednarodno veljavne pojme s posebnimi ali celo neliterarnimi. Prav zato ga je mogoče pustiti ob strani natančnejše obravnave.

Drugačno smer je v prizadevanju, kako na novo periodizirati obdobje slovenske romantike, ubral Jože Pogačnik v drugi in tretji knjigi svoje *Zgodovine slovenskega slovstva* (1969). V nasprotju s Slodnjakom je želel obdobju ohraniti oznako po literarnih smereh, in sicer s pojmi, ki so uveljavljeni v najširšem okviru svetovne literarne vede. Prav z njihovo pomočjo naj bi se tradicionalna periodizacijska shema razširila in dopolnila v tisti smeri, ki najbolj ustreza naravi samega predmeta. Na temelju takšnih splošnih načel je avtor izdelal shemo, ki jo je potrebno opisati natančneje, da bi se v vsem obsegu razkrila še zmeraj odprta problematika romantičnega obdobja. Pogačnikovo delo obravnava obdobje, ki je po tradicionalni predstavi veljalo za slovensko romantiko, v dveh knjigah, tako da se ji predmet že po tej strani deli v dvoje različnih obravnav. V knjigi z naslovom *Klasicizem in predromantika* je najprej popisana doba, ki jo predstavljajo Pohlin, Dev, Zois, Linhart, Kuralt, Vodnik, Kopitar, Volkmer, Modrinjak, Primic, Drabosnjak, Jarnik, Šnajder in Stanič — v tem zaporedju jih avtor priteguje v obravnavo. Čeprav tako pojmovanega obdobja ne datira natančneje, je iz obsega gradiva videti, da gre za celotno dobo med letoma 1768 in 1850, se pravi za čas, ki ga je tradicionalno zgodovinopisje poznalo pod imenom razsvetljenske dobe, in za tako imenovano starejšo generacijo romantikov. Prva posebnost Pogačnikove obravnave je tedaj ta, da iz slovenskega slovstva 18. in 19. stoletja dosledno izloča pojem razsvetljenstva kot bistven periodizacijski člen, obenem pa Kopitarjevi generaciji ne priznava več romantičnega značaja v pravem pomenu besede. Namesto obojega daje obsežnemu obdobju sedemdesetih let slovenskega slovstvenega razvoja dvojno, pravzaprav že kar dvosmiselno oznako klasicizma in predromantike. Vendar ne tako, kot da bi bilo znotraj celotne dobe mogoče ločiti dvoje zaporednih obdobji, prvo imenovano klasicizem in drugo predromantika, ampak bolj ali manj kot dvoje sočasnih značilnosti ene same dobe. O tem je rečeno: »Obravnavana doba ima torej po svoji stilni pripadnosti dve oprijemališči: klasicistično in

predromantično.«⁷ V skladu s takšnim stališčem se avtorju zdi, da se odmevi predromantike pojavijo že v *Pisanicah*; kljub temu pa na drugem mestu vstop predromantike datira nekoliko pozneje: »Ob klasicističnih načelih se je že okoli leta 1790 pojavila reakcija, ki umetnosti ni hotela priznati za deklo razuma ali npravnosti.«⁸ Ne glede na takšno nihanje v datiranju je videti, da pomenita avtorju klasicizem in predromantika bolj dvoje vzporednih tokov iste dobe kot pa dve zaporedni, razvojno ločeni obdobji. Toda še važnejše je vedeti, kaj pravzaprav šteje v predromantiko. V zvezi s tem pojmom našteje v posebnem odstavku najprej ossianizem ali bardsko poezijo, ki da se je izražal »v pokrajinski, ljubezenski in domoljubni liriki, v idili, baladi in romanci ter v meščanski drami«, nato opisno poezijo narave, poezijo letnih časov, poezijo noči in grobov, širši tok sentimentalizma in nazadnje celó »hibridni pojav« rokokoja z njegovimi anakreontskimi pesmimi.⁹ Spričo tako široko zastavljenega pojma predromantika je seveda razumljivo, da ga lahko uporabi ne le za Jarnika, Primca in Modrinjaka, ampak že za *Pisanice*, Linhartarja in Vodnika.

Opisano pojmovanje opozarja na vrsto vprašanj, ki jih lahko razreši predvsem primerjalna literarna veda, vendar je že na tem mestu mogoče opozoriti na nekatere neskladnosti. Osrednji pesniški tekst *Pisanic*, Vodnikovega *Zadovoljnega Kranjca*, bi po Pogačnikovi opredelitvi dobe morali opisati kot tekst ene ali druge usmerjenosti ali pa kot mešanico obojega. Vendar se ne zdi nobena teh možnosti zares sprejemljiva. Poetika, stilistika, metrika in zlasti ideologija pesmi izkazujejo sicer obilo racionalizma, ki se zdi po splošni sodbi tako značilen za evropski klasicizem 17. in 18. stoletja, vendar je v nji prav toliko ali pa še več prvih empirizma in senzualizma — o teh pa je znano, da so od 17. stoletja naprej najbolj odločilno razkrajale klasicistično tradicijo. V pesmi ni očitnejših sledov predromantike, pa tudi ne sentimentalizma. Pač pa bi lahko za njeno motiviko, ideje in celó formo uporabili besedo rokoko, toda ne v smislu rokokojskega klasicizma — za to je v tekstu premalo otipljivih zvez z antično anakreontiko — ampak razsvetljskega rokokoja, ki spaja v sebi različne stilne elemente te slovstvene smeri z razsvetljsko ideologijo. Torej bi morali v literarno-stilistično določenost dobe uvrstiti poleg klasicizma in predromantike kot

⁷ Jože Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva* — II. Klasicizem in predromantika, Maribor 1969, str. 165.

⁸ N. m., str. 165.

⁹ N. m., str. 164.

enakovredno možnost še rokoko. Predvsem pa zmore *Zadovoljni Kranjec* obveljati seveda za primer razsvetljenskega pesništva, kar je zaradi svoje splošnosti zanj najtrdnjša oznaka.

Podobne metodološke dileme se odpirajo ob začetku slovenske dramatike, ob Linhartovi *Županovi Micki*. Najbrž bi lahko pritrdili morebitni tezi, da je to delce s svojo dramaturgijo, motiviko in tudi slogom naslednik klasicistične komedije s konca 17. in z začetka 18. stoletja, vendar v podobi, ki jo je zvrsti polagoma ukrojil meščanski rokoko. Ali bi zaradi tega v zvezi z *Županovo Micko*, nato pa seveda še za *Veseli dan* lahko govorili o rokokojskem klasicizmu? Ali pa bi bilo primerneje uporabiti oznako razsvetljenski rokoko? Ne v prvem ne v drugem primeru nam ne bi mogli biti v posebno pomoč slovstveni opredelitvi, ki ju avtor *Zgodovine slovenskega slovstva* predlaga za novo poimenovanje dobe. Prav gotovo pa bi nam tudi v tem primeru še kar ustrezno rabil pojem razsvetljenskega slovstva, saj bi dovolj natančno označil duhovno podlago Linhartove komediografije, pustil pa odprta vrata za takšno ali drugačno konkretnejšo slovstveno-stilno opredelitev. Nekaj podobnega velja še za četrti reprezentativni tekst dobe, za Linhartovo zgodovino *Versuch einer Geschichte von Krain und den übrigen Ländern der südlichen Slaven Oesterreichs*. Delo sodi v polliterarno ali celó čisto neliterarno zvrst, prav s tem pa še povečuje problematičnost osnovne oznake za dobo. Da ga ni mogoče povezati s pojmom klasicizma, je videti na prvi pogled. Tudi oznaka predromantike mu ne pritiče, naj bo v njem še toliko vpliva Rousseaujevih ali Herderjevih idej, saj mu manjkajo vsi drugi atributi prave literarne predromantike. Pač pa se mu prilega opozorilo na historiografsko prozo razsvetljenstva, ki s svojo splošnostjo najprimerneje zadene vlogo, vsebino in celó formo takšne zvrsti. Toda podobnih primerov bi lahko naštevali še in še, prav do pesmi Vodnikove zrele in pozne dobe. Med temi je morda najzanimivejši primer *Vršac*, ob katerem bi že na prvi pogled morali govoriti o klasicistični odi, ko ne bi bilo v njem toliko prvin senzualističnega empirizma, ki so nasprotje pravega klasicizma. Te prvine povezujejo *Vršac* z evropsko deskriptivno poezijo, vendar spet ne v smislu približevanja predromantiki, saj bi jo v pesmi zaman iskali, deskriptivna poezija, za katero gre, ostaja zelo očitno v območju razsvetljenstva.

Ker se obdobje »klasicizma in predromantike« v Pogačnikovi zgodovini potegne prav do leta 1830, se času po tem letu posveti šele v novi knjigi, ki nosi naslov *Klasika in romantika*. Obdobje je natančneje datirano, saj ga avtor omeji z letnicama 1830 in 1854, kar pomeni, da vanj

ne uvrsti samó tako imenovano mlajšo ali pesniško generacijo slovenske romantike, kot jo je po Grafenauerju poznala tradicionalna literarna zgodovina, ampak ji doda še nekaj mlajših osebnosti, katerih delo se razmahne šele po revoluciji 1848. In tako najdemo v knjigi obdelanega Ciglerja, Kastelca, Čopa in Prešerna, Žemljo, Levičnika, Vraza in Bleiweisa, Koseskega, Žaklja in Vilharja, pa še Cegnarja, Svetca, Tomana, mladega Trdino, Valjavca in Josipino Turnograjsko. Za vse te pisce naj bi torej obveljala skupna oznaka »klasika in romantika«. Kako naj pojma razumemo, pove avtor s kratkim opozorilom: »Termina seveda ne smeta biti izvajana deduktivno iz evropske prakse, marveč ju je treba gledati iz slovenske perspektive, ki jo ustvarja specifičen književni proces.«¹⁰ Obenem je povedano, da pojma označujeta osrednja stremjenja časa, da pa sta uporabna tudi za konkretno oznako vidnejših ustvarjalcev obdobja. Kljub temu nabrž že v samem pojmovnem izhodišču ni prav jasno, ali sta klasika in romantika, kot naj veljata za Prešerna in njegove sodobnike, dvoje različnih stvari ali pa gre za en sam pojem. Ali imamo morda opravka z romantično klasiko, oziroma s klasično romantiko? Ali je pa to dvoje različno in se samó od časa do časa spoji v eno samo enoto? Ker je misliti predvsem na Prešerna, bi od tod sledile pravzaprav tri možnosti — da je ali klasik ali romantik ali pa romantični klasik oziroma klasični romantik. Avtor je najbrž mislil na zadnjo možnost, toda v ta namen bi bilo najbrž ustreznejše imenovati celotno obdobje ne s formulo »klasika in romantika«, ampak kar s pojmom romantične klasike. Toda s tem bi seveda še zmeraj ostalo nerešeno vprašanje drugih piscev tega obdobja, kajti za te bi formula ne v tej ne v drugi obliki ne bila zares primerna. Cigler ni bil niti klasik niti romantik in seveda tudi ne romantični klasik. Mladi Vraz je bil resda romantik, toda s klasiko bi ga pač težko spravili v zvezo. Zato pa smo tem bolj v zadregi z mlajšo generacijo, na primer s Cegnarjem, Tomanom, Trdino ali Valjavcem, ki se 'jih sicer dá povezati s to ali ono sestavino romantike, čeprav jih ne bi mogli v isti sapi s Prešernom imeti za romantike v pravem pomenu besede; da pa bi lahko ob njih mislili tudi na klasiko, se zdi vsebinsko in metodološko skoraj nemogoče.

Razlog za to je najbrž že v pojmu klasike, za katerega bi bilo potrebno šele premisliti, v katerem pomenu se ga dá sploh uporabiti bodisi za Prešerna in Čopa bodisi za njune manj pomembne sodobnike.

¹⁰ Jože Pogačnik, *Zgodovina slovenskega slovstva* — III. Klasika in romantika, Maribor 1969, str. 159.

V evropski književnosti ima izraz izrazitejšo vsebino predvsem v zvezi s francosko klasiko 17. stoletja in pa weimarsko klasiko Goetheja in Schillerja. V obeh primerih seveda nima iste duhovne vsebine; v prvem meri na racionalno obvladanje čustva in čutnosti, v drugem na ravnotežje teh »sil«, na harmonijo razuma, čutov in emocionalnosti, ki naj se zlivajo v višjo, »estetsko« enoto. Toda obakrat se pojem klasike navezuje na literarno smer klasicizma — francoske na baročni klasicizem, weimarske na predromantični klasicizem, tako da je njuna »klasičnost« šele s tega vidika zares razumljiva in literarnozgodovinsko opredeljena. O čem takem seveda pri Prešernu in še manj pri njegovih sodobnikih ni pravega sledu. Za Prešernov duhovni in pesniški svet je resda mogoče uporabiti pojme ravnotežja, harmonije, plastičnosti, preproste monumentalnosti in kar je še podobnih izrazov, vendar že pri ravnotežju ne gre za kategorijo, ki ustreza podobi weimarske klasike. Postavljeno je v drugačen kontekst, v drugo strukturo, tako da mu v nji pripade drugačna funkcija, s tem pa dobi tudi poseben smisel.

Prav tako ni mogoče tajiti, da zbuja pomislek razširitev pojma slovenske romantike prek leta 1848 v sredino petdesetih let, saj ni videti za to zares utemeljenega razloga. Leto 1854, ko so izšle Levstikove *Pesmi*, je za avtorja *Zgodovine slovenskega slovstva* konec slovenske romantike in začetek dobe realizma; v četrti knjigi svojega obsežnega dela prav s tem imenom opredeli celotno obdobje med letom 1854 in koncem 19. stoletja. V tem obdobju se romantika polagoma umika realizmu, kot pokaže avtor s pomočjo geometrijske risbe; prav zato je le slabo razumljivo, zakaj naj bi mladi Trdina in Valjavec pripadala še obdobju »klasične in romantike«, Levstik, ki je vendarle član iste generacije, pa naj bi sodil že v obdobje realizma. Periodizaciji slovenske romantike se s tem odpira novo, nadvse pomembno vprašanje, saj se mora pojasniti tudi problem njenega konca in prehoda v realizem, če naj bo njena včlenjenost v tok slovenskega slovstvenega razvoja zares z vseh strani doumljiva, pa tudi opisljiva.

Vse to so vprašanja, ki jih ni več mogoče doumeti samo v ožjem okviru slovenskega slovstva, ampak šele na ozadju evropske romantike kot velike celote, v katero je vgrajeno tudi slovensko romantično obdobje. Dá se jih razložiti edino s pojmi in metodami, ki jih je razvila ali pa jih še zmeraj dopolnjuje svetovna literarna veda, zlasti v svoji komparativni podobi. Tu pa že ni mogoče mimo ugotovitve, da se primerjalna književnost zmeraj bolj intenzivno ukvarja tudi z vidiki, ki periodizacijo evropske, prek te pa slovenske romantike zadevajo tako neposredno, da nikakor ni več mogoče mimo dognanj, ki lahko prinesejo

nekaj več načrtnosti v obravnavo še nerešenih ali pa z novimi tezami celo zmeraj bolj nepreglednih problemov. S tega stališča pride v poštev vsaj troje pojmovnih, terminoloških in metodoloških sklopov, ki vsak po svoje posegajo v periodizacijo slovenske romantike. Najprej je tu problem predromantike, ki ga je v slovenski literarnorazvojni prostor potrebno šele natančneje zarisati, da bi v njem lahko izpolnil svojo literarnozgodovinsko vlogo. Obenj se postavlja poizkus, kako romantiko na znotraj razčleniti po razvojnih stopnjah — na zgodnjo, visoko in pozno romantiko, kar za slovensko romantiko kljub njeni časovni in razvojni omejenosti ali pa prav zaradi te ni brez vsakega pomena. Podobno kot je pojem predromantike nujen za določanje začetkov našega romantičnega obdobja, utegne za njeno razmejitev nasproti realizmu biti uporaben pojem postromantika. In nazadnje ni mogoče popolnoma obiti generacijskega vidika, kot ga je iz splošne metodologije mogoče prenesti v konkretno območje evropske in tudi slovenske romantike, da bi z njegovo pomočjo trdneje podprli osnovne periodizacijske vidike. Ob tem je seveda potrebno pripomniti, da je nastajanje pojmov predromantika in postromantika, pa tudi razčlenjevanje romantike po njenih notranjih razvojnih stopnjah samó del širšega procesa, ki je v novejši literarni vedi že dodobra viden. Fundamentalni pojmi, ki jih je 19. stoletje vgradilo v osnovo literarnozgodovinskega periodiziranja (srednji vek, renesansa, klasicizem, razsvetljenstvo, romantika, realizem, naturalizem, dekadenca in simbolizem), postajajo za natančnejše določanje slovstvenih pojavov presplošni, zato stopajo obnje nove oznake (manierizem, barok, rokoko, bidermajer) ali pa jih s pomočjo predpon, pridevkov in medsebojnih kombinacij literarna veda tako diferencira, da nastaja iz njih veliko gostejša pojmovna mreža, ki naj prav s svojo posebno razvejanostjo omogoči zajeti mnogoličnost slovstvenega razvoja v čim bolj raznovrstne koordinate časa in prostora. Poleg splošnega pojma renesanse se pojavlja pojem predrenesanse, renesansa se členi na zgodnjo, visoko in pozno; ob manierizmu nasploh se dá razpravljati posebej o poznorenesančnem in baročnem manierizmu; klasicizem ni več samo eden, saj bi lahko govorili o renesančnem, baročnem in razsvetljskem klasicizmu, nato o predromantičnem in nazadnje celo o posebni vrsti romantičnega klasicizma, kot ga poseblja na primer Hölderlin; mreža teh pojmov se za 18. stoletje širi že v vse smeri — od rokokoja in rokokojskega klasicizma do razsvetljskega in predromantičnega sentimentalizma, nato pa preide v zapleteno mrežo pojmov, ki naj tudi obdobju romantike dajo bolj razčlenjeno podobo. Da s takšno pojmovno razvejanostjo narašča ne-

varnost metodološke nepreglednosti in celo anarhičnosti, je videti na prvi pogled. Toda hkrati je videti, da bi brez diferenciacije pojmov tudi temeljne oznake postale sčasoma tako zelo prazne in toge, da bi za literarnozgodovinsko raziskovanje izgubile svoj uporabni pomen.

Oboje velja zlasti za pojem predromantike, ki kljub večdesetletni rabi ostaja v marsičem še nejasen, kljub temu pa že s pridom ustreza literarnozgodovinskim nujnostim. O tem govori tako njegov razvoj kot današnja uporaba. Ko je Daniel Mornet leta 1912 izdal svoje pomembno delo *Le Romantisme en France au XVIIIe siècle*, kjer je pregledoval predhodnike in začetnike romantičnega gibanja v 18. stoletju, še ni uporabljal pojma predromantika, čeprav je že leta 1909 v neki razpravi zapisal besedo »le préromantique«. Pojem je postal aktualen, potem ko je leta 1924 začelo izhajati delo Paula Van Tieghema *Le Préromantisme* in so tega leta oznako uporabili še drugi pisci. Na teh temeljih se je nato uveljavil zlasti v francoski in ruski literarni vedi, kolikor je temeljila na primerjalnih vidikih; manj pa v nemški in angleški. V slovensko primerjalno književnost ga je uvedel Anton Ocvirk in od tod mu je najbrž mogoče slediti tudi v Pogačnikovo *Zgodovino slovenskega slovstva*. Razlog za nastanek pojma je dovolj jasen, če pomislimo na očitke, ki so jih naperili že zoper Morneta in njegov poizkus razpravljati o romantiki v 18. stoletju. Pojem romantike se je zdel za to dobo močno pretiran in Henri Bergson je še leta 1954 čutil potrebo nastopiti zoper iskanje romantike v tej dobi, češ da gre za iluzijo in optično prevaro. Spričo tega se je od vsega začetka moral zdeti pojem predromantike kot nalašč, da označi tisto, kar je v 18. stoletju pripravljalo pot romantiki in snovalo elemente zanjo; s tem ni nakazoval samó povezanost z njo, ampak tudi različnost svojega posebnega slovstvenega sveta, ki mu prav zato pritiče posebna oznaka.

Kljub temu velja omeniti, da ima pojem v primerjalni književnosti, zlasti nemški, tudi svoje nasprotnike. Tako se zdi Weissteinu oznaka samo »izhod iz zadrege«, kako združiti v eno celoto iracionalistične tokove v dobi razsvetljenstva, od Richardsona, Rousseauja, Sterna in Goldsmitha do nemških »viharnikov«. Nato pa pripominja: »S pravim pojmom za obdobje v tem primeru nimamo opraviti, ampak samo s tendencami (currents, courants), ki pripravljajo prihodnost.«¹¹ Važnejše od takšnih očitkov je dejstvo, da obseg in vsebina pojma nista tako zelo jasna, da bi ju vsi enako določali. Celó pri istem avtorju najdemo raz-

¹¹ Ulrich Weisstein, Einführung in die Vergleichende Literaturwissenschaft, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz 1968, str. 29.

lične razlage, kar velja celo za pobudnika pojma, Paula Van Tieghema. Ko je moral v svoji knjigi *Histoire littéraire de l'Europe et de l'Amérique de la renaissance à nos jours* (1941) sistematično spregovoriti o predromantiki, je to storil na koncu obravnave klasicizma v poglavju z naslovom »Predromantiki«, češ da gre za »pisatelje, ki so proti koncu klasicizma razodevali takšne značilne lastnosti, ki so napovedovale romantiko, čeprav so v mnogih pogledih ostali klasicisti.«¹² V tem pomenu predromantični so Van Tieghemu Macpherson in ossianizem, poezija noči in grobov z Youngom in Grayem, pa še pesmi Collinsa, Goldsmitha in Chattertona; v Nemčiji Klopstock, Voss, Höltz, Bürger in Gessner, nato zlasti Herder; od Angležev še Cowper, Blake in Burns, nato pa v vsem obsegu svojega dela Goethe in Schiller; končno še meščanska drama od Lilla do Lessinga, predstavniki nemškega viharništva in Rousseaujevi nasledniki, med njimi zlasti Bernardin de Saint-Pierre. Toda značilno je, da Van Tieghem v svojem pregledu izloči iz predromantike v pravem pomenu besede deskriptivno poezijo in jo rajši obravnava v sklopu klasicističnega pesništva, čeprav pripominja, da se je »približala predromantiki«; da uvršča v klasicizem še Hölderlina, Chéniera in Foscola; in da izrečno o predromantiki ne govori niti ob grozljivih in sentimentalnih romanih, ampak jih obravnava pod splošnim naslovom »Roman v 18. stoletju«. Celo Rousseauja obravnava še med misleci razsvetljenstva. Nekoliko drugačen obseg in sestavo je dobila predromantika v Van Tieghemovem monografskem delu *Le Romantisme dans la littérature européenne* (1948). Tu je obsežni prvi razdelek posvečen pojmu »le préromantisme«, in to brez zveze s klasicizmom, pač pa kot uvod v romantiko. Zajet je precej na široko, saj je avtor vanj prištel ne le pojave in avtorje, ki jih je že v prejšnji knjigi označil za predromantične, ampak še sentimentalni roman v celoti, češ da gre za eno od tipičnih oblik predromantike, ob njem deskriptivno poezijo od Thomsona in Hallerja do Kleista in nazadnje še grozljivi roman.

Da tudi takšna določitev pojma ne more veljati za dokončno, kažejo nekatere druge obravnave predromantičnega obdobja. V. M. Žirmunski je za svoj pregled angleške predromantike v knjigi *Istorija anglijskoj literatury* (1945) imel na voljo drugačno periodizacijsko shemo, seveda v dogovoru s svojimi sodelavci. Književnost razsvetljenstva, sentimentalizem in predromantika so jim tri različna slovstvena gibanja, smeri

¹² Cit. po slovenskem prevodu: Paul Van Tieghem, *Zgodovina evropske in ameriške književnosti od renesanse naprej*, Ljubljana 1965, str. 128.

ali celó obdobja, zato sta sentimentalizem in predromantika ločena od razsvetljenstva in obravnavana vsak zase v posebnih poglavjih. V sentimentalizmu sodijo ne samo Goldsmith, Sterne in drugi predstavniki sentimentalnega romana, ampak tudi deskriptivna poezija ter pesništvo noči in grobov. V predromantiko so razvrščeni brata Warton, Macpherson z ossianizmom, Percy z ljudskim baladnim pesništvom, Chatterton, avtorji grozljivih romanov, nazadnje še Blake in Burns. Docela v razsvetljenstvo so pomaknjeni Richardsonovi sentimentalni romani in pa meščanske drame Lilla in Moora.

Po vsem tem ne more biti več dvoma, da je s pojmom predromantike pri določanju slovenskega slovstvenega razvoja potrebno ravnati previdno, upošteva je zapletenost in odprtost evropske problematike. Predvsem se zdi nujno razločevati med različnimi stopnjami razvoja, ki je iz razsvetljenstva vodil v predromantiko prek zaporednih ali pa vzporednih stopenj poznega razsvetljenstva, razsvetljenskega sentimentalizma in razkroja razsvetljenstva v globljem pomenu besede. Gre za proces, ki je mnogoličen in zapleten, v katerem je pa vendarle mogoče razločevati temeljne smeri in obdobja. V tem procesu sentimentalizma najbrž ni mogoče priznati za zares enotno smer, saj gre v resnici za več vrst sentimentalizma. Richardson, deskriptivno pesništvo in meščanska drama, pa tudi dovršen del sentimentalnega romana iz srede 18. stoletja se uvrščajo še v razsvetljenski sentimentalizem in šele s Sternom polagoma prehajajo v razkroj razsvetljenstva. Rousseaujeve ideje sodijo ne le z literarnozgodovinskega vidika, ampak tudi z vidikov zgodovine filozofije na prehod iz razsvetljenstva v predromantiko, roman *Nouvelle Heloïse* pa na mejno področje med razsvetljenskim in predromantičnim sentimentalizmom. Glede na dejstvo, da se celo v poeziji noči in grobov mešajo še močni odmevi puritanskega baroka z razsvetljenskim sentimentalizmom in prvimi zametki predromantike, bi bilo prave začetke evropske predromantike vsaj za Anglijo in Nemčijo potrebno zastaviti v šestdeseta leta 18. stoletja, ko se pojavijo drug za drugim Macpherson, Percy, grozljivi roman, Rousseaujeva *Nouvelle Heloïse*, Herder in ko se z Winckelmannom formira že tudi program predromantičnega klasicizma. Vrh evropske predromantike so nedvomno sedemdeseta leta, toda njeno območje seže prav do konca stoletja in še čez, saj je v predromantiko šteti tudi weimarsko klasiko kot poseben primer predromantičnega klasicizma. Pri slovenskih narodih se predromantika pojavi nedvomno pozneje, poteka počasneje in traja nato večinoma prav do dvajsetih let 19. stoletja.

Od tod se odpira natančnejši razgled na pomen in obseg, ki ga lahko pojem predromantike prejme v okviru slovenskega slovstvenega razvoja. Ali smo res upravičeni iskati predromantiko že kar v osrčju našega razsvetljenstva ali vsaj po letu 1790? Zdi se, da kaže v tem pogledu čas pred letom 1810 nekatere značilnosti, ki so za razumevanje problema odločilne. V stik s pojavi predromantike so naši razsvetljenci in njihovi sodobniki prišli nedvomno že okoli leta 1780, saj izide v *Pisanicah* za leto 1781 pesem *Občutenje tega srca nad pesmejo od Lenore*, leta 1780 izda Linhart *Miss Jenny Love* in se ob nji v pismu Kuraltu navdušuje za Shakespeara, češ da je »noire à la Shakespeare«; leta 1781 izidejo *Blumen aus Krain*, kjer je poleg rokokojskega klasicizma obilo primerov sentimentalizma, pa tudi motivnih in stilnih elementov ossianizma ter poezije noči in grobov; Zois je v pismu Vodniku novembra leta 1795 omenjal Ossiana, sredi devetdesetih let je prevajal Bürgerjevo *Lenoro*, od Zakotnika do Vodnika pa so se razsvetljenci in njihovi sodobniki ukvarjali z zbiranjem in celo prevajanjem ljudskih pesmi. Da so torej poznali ali sprejemali nekatere elemente predromantike, ne more biti dvoma. Toda od tod pa do domneve, da živi v njihovem duhovnem in slovstvenem svetu predromantika kot zares živa, aktualna in sklenjena slovstvena smer ali vsaj tendenca, je vendarle še precejšen korak. Način, kako sprejemajo predromantične avtorje, tekste in ideje, je v *Pisanicah* še blizu poznemu baroku. Linhartova *Miss Jenny Love* je v osnovi pač bližja meščanski drami razsvetljenstva kot pravemu viharštvu in s tem predromantiki, sentimentalizem v tej igri, pa tudi v nemški pesniški zbirki je tako splošen, da je težko presoditi, ali gre res že za nastavke predromantičnega sentimentalizma ali pa še za tradicijo razsvetljenske razčustvovanosti. Da je Zoisov pogled na *Ossiana* in Bürgerja bolj pogled zainteresiranega opazovalca kot pa človeka, ki bi se že vključil v drugačen duhovni in pesniški svet, je videti na prvi pogled. In končno bi tudi za razmerje razsvetljencev do ljudske pesmi morali trditi, da ni v ničemer nasprotno njihovi temeljni usmerjenosti, saj nikjer ni videti, da bi jih ljudska pesem zanimala že kot spodbuda za predromantične duhovne in estetske tvorbe. Sestavine predromantike, kolikor jim prihajajo v obzor, se vključujejo bolj ali manj naravno v sestav razsvetljenske miselnosti in slovstvenih smeri, ki jih ta miselnost lahko sprejme in si jih prilagodi. Spričo tega ni mogoče mimo ugotovitve, da seže razsvetljenska doba našega slovstva vendarle vse do začetka drugega desetletja 19. stoletja, ko izide Kopitarjeva slovnica in napiše Vodnik svoje zadnje, za našo razsvetljensko poezijo zares reprezentativne pesmi; s pripombo, da te dobe ni mogoče enačiti

niti s smerjo klasicizma, saj ta ni edini slovstveni ideal naših razsvetljencev, ampak se obenj uvrščata vsaj še rokoko in sentimentalizem — pa tudi ne s predromantiko, ki se pojavlja v tem obdobju samo s posameznimi elementi brez enotne duhovne in literarne podloge.

Če se zdi za konec razsvetljenske dobe še zmeraj najprimerneje izbrati približno letnico 1810, ki jo je Grafenauer že leta 1909 postavil na konec razsvetljenstva in za začetek slovenske romantike, pa je ta začetek seveda do kraja dvomljiv, če že ne čisto nestvaren. Domneva o starejši ali znanstveni romantični generaciji je z evropskega gledišča, pa tudi po svojih notranjih argumentih nevzdržna. Kopitar je bil resda v stiku z romantičnim jezikoslovjem, literarno zgodovino in etnografijo, toda vse to je še zmeraj veliko premalo, da bi bistveno določilo duhovni ustroj sveta, v katerem je živel in deloval s svojimi učenci in sodobniki vred. V tem ustroju je razmeroma precej razsvetljenskih elementov, vendar ne toliko, da bi zmogli še govoriti o razsvetljenstvu v pravem pomenu besede. Razsvetljenska ideologija je za to generacijo že kar očitno preživela, neaktualna ali celo nezaželena. Z druge strani je prav tako malo možnosti, da bi v duhu in slovstvu tega obdobja odkrili tisto, kar se spričo sočasnega evropskega razvoja imenuje romantična duhovna in umetnostna struktura. Te ni najti niti pri Kopitarju niti pri Primcu, Jarniku, Modrinjaku ali Staniču, in še manj seveda pri Ravnikarju ali Metelku. Ker gre večidel za jezikoslovce, etnografe, prevajalce ali zbiralce ljudskega blaga, je seveda dvomljivo, ali je v zvezi z njihovim delom sploh mogoče razpravljati o katerikoli duhovno-umetnostni strukturi in jim po nji dati oznako; zlasti ker gre tudi pri redkih pesnikih tega obdobja vseskozi za *poetae minores*, za te pa velja, da jih strukturno najbrž ni mogoče razlagati na isti način kot velike reprezentante določene slovstvene dobe. Prav zato se ni mogoče izogniti vprašanju, ali je za čas po letu 1809 izraz predromantika sploh primeren. Toda res je, da je med elementi, ki določajo to dobo idejno, motivno in estetsko, pa čeprav samo zunanje, vendarle največ predromantičnih. Znano je, kaj pomenijo tem generacijam Herder, Schiller, Goethe, deloma Bürger, manjši pesniki nemškega predromantičnega sentimentalizma in nazadnje vsaj malo tudi Rousseau; kako zelo jih cenijo in celo prevajajo, kar kaže, da so jim že v središču duhovnega in slovstvenega obzora, ne pa samo element nekje na obrobju. In končno, kako zelo se je sicer redka lirika tega obdobja zlasti z Jarnikom in Modrinjakom premaknila v območje predromantike, naj se v nji še tako zelo prepleta razsvetljenski sentimentalizem s pristnim predromantičnim in naj je spričo ravni tega pesništva v primeri z visoko poezijo evropske predromantike

še tako težko misliti na prave strukture, v pomenu do kraja dograjene slovstvene smeri. Vse to govori v prid možnosti, naj bi obdobje med letoma 1809 in 1830 vendarle imenovali čas slovenske predromantike, seveda z omejitvami njenega notranjega pomena; s tem bi se izognili preživeli tezi o prvi ali znanstveni romantični generaciji na Slovenskem. Metodološka koristnost oznake je v tem, da bi omogočila natančnejšo raziskavo in opredelitev opisane dobe glede na razsvetljenstvo, s katerim prelamlja, in pa romantiko, ki jo pripravlja oziroma se ji navsezadnje postavlja s Kopitarjem celo po robu.

Da se obdobje slovenske romantike začenja šele leta 1830 z izidom prvih Prešernovih pesmi v *Krajnski Čbelici*, je več kot gotovo; toda prav tako zelo verjetno je, da se to obdobje sklene leta 1848 z objavo zadnjih Prešernovih pesmi v petem zvezku *Krajnske Čbelice*. Samo v tem času je s Čopovo slovstveno kritiko in znanostjo, predvsem pa s Prešernovo poezijo romantika vodilna smer slovenskega slovstvenega razvoja, in to v pomenu, ki ga je mogoče tudi z evropskega gledišča priznati za romantičnega. Čop se v romantični miselnosti trdno zasidra resda že pred letom 1820 ali vsaj okoli tega leta, toda ker rezultati njegovega dela ne sežejo v javnost vse do začetka tridesetih let in ker Kopitar ves ta čas še nesporno obvladuje slovenski kulturni prostor, je datiranje romantike v dvajseta leta prezgodnje. To pokaže tudi pogled na Prešerna, ki je v letih 1824—1828 s svojo liriko zasidran še v območju anakreontike 18. stoletja, čeprav brez očitnih razsvetljenskih znamenj, s prevodom in balado pa že naveže na predromantiko v pravem pomenu besede. Prešernov prehod v romantiko se izvrši šele tik pred letom 1830, nato pa v naglem stopnjevanju doseže svoj romantični vrh že sredi tridesetih let. Prav zato bi zmogli v Prešernovem razvoju razločevati kar več romantičnih stopenj: do leta 1836 v njegovem pesništvu prevladujejo vplivi poetike in estetike starejše romantične šole, za leto 1833 je mogoče prepoznati hipotetični vpliv Jana Kollárja na zasnovo *Sonetnega venca*, v letu 1835 mu postane Byronova verzna povest model za literarno zvrst, v okviru katere je zasnovan *Krst pri Savici* — to pa pomeni, da se v Prešernovem delu do srede tridesetih let prepletajo sestavine zgodnje romantike in hkrati zorijo v visoko romantiko. Po letu 1835 se Prešeren nedvomno zaobrne k spodbudam in vplivom mlajše romantične šole in njenih naslednikov, visoka romantika še zmeraj obvladuje osrčje njegove poezije, a se že preveša v pozno romantično obdobje; o pozni romantiki v pravem pomenu besede bi morali v zvezi s Prešernom govoriti za leta med 1840 in 1846. Od tod bi sledilo, da v slovenski romantiki kljub njenemu majhnemu obsegu in

notranji razčlenjenosti vsaj za Prešerna lahko zarišemo hipotetični obris treh razvojnih stopenj zgodnje, visoke in pozne romantike, ki jih v zelo različnih oblikah poznajo romantična obdobja drugih evropskih slovstev.

Poleg Prešerna je od pesniških sodobnikov mogoče v romantiko uvrstiti samo še mladega Vraza — Grafenauerjeva zasluga je, da je že leta 1909 tako močno poudaril Vrazov delež v slovenskem romantičnem obdobju, toda žal je ta spodbuda v literarnozgodovinskih raziskavah ostala doslej neizkoriščena, postaja pa za prihodnje nujna, saj bi se šele z njeno pomočjo pokazale ob primerjavi Prešerna in Vraza še druge strukturne in razvojne značilnosti romantičnega gibanja na Slovenskem. Zato pa je seveda za vse druge Čopove, Prešernove in Vrazove sodobnike potrebno ugotoviti, da so samo vrstniki romantičnega toka v slovenskem slovstvu, da pa nikakor ne sodijo v romantiko drugače kot samo po časovni vzporednosti. Sodelavci *Krajske Čbelice* in *Novic* se gibljejo še zmeraj v preživellem pesniškem svetu 18. stoletja, zlasti sentimentalizma in predromantike, prepletenih z mnogimi prviniami poznega razsvetljenstva, vendar tako, da prevladujeta predromantični sentimentalizem in predromantični klasicizem. Kolikor je v njima pod Prešernovim vplivom romantičnih idejnih in estetskih sestavin, ostajajo v območju zunanjih, formalnih plasti. Vse to pa se dogaja seveda vseskozi na ravni *poetae minores*, epigonstva in posnemanja, večidel pa kar nabožnega, utilitarnega in narodno tendenčnega slovstva, tako da je celo izraz predromantika za to plast našega romantičnega obdobja preveč zahteven. Kljub temu je njena navzočnost vidna vse do leta 1848 in še čez; prav od tod si je mogoče razložiti, zakaj je predromantika s svojim sentimentalizmom in klasicizmom bila tako močno navzoča še v obdobju, ki ga je tradicionalna književna zgodovina razglasila za realistično ali vsaj romantično realistično. Toda naj bo z oznako tako ali drugače — res je, da segajo slovstvene smeri 18. stoletja pri nas globoko v obdobje med letoma 1848 in 1881; zlasti močno se uveljavijo v sedemdesetih letih, pomešane že z dediščino romantike.

Časovna določitev slovenske romantike z letnicama 1850 in 1848 ne bi bila zares gotova, če je ne bi mogli preveriti s tistim, kar je literarna veda dognala o trajanju posameznih romantik v Evropi, o njihovem začetku in koncu, o notranji razčlenjenosti vsake od njih in stopnjah, iz katerih ta razčlenjenost obstaja, nazadnje pa še o generacijskih vidikih, s katerimi si vsa ta vprašanja lahko pojasnimo. O generacijskem vidiku je znano, da je v marsičem sicer problematičen, da pa ob previdni uporabi lahko vendarle nudi oporo periodizaciji, ki bi sicer brez

tega utegnili ostati v praznem. To velja zlasti za generacijske poglede, kot so jih opredelili vidni teoretiki evropske literarne vede, med njimi na primer Henri Peyre v knjigi *Les générations littéraires* (1948). Tu najdemo resda tvegano tezo, da je princip generacije primernejši za periodizacijo kot pa pojmi slovstvene smeri, gibanja ali šole; tezo, ki jo moramo sprejeti s pridržkom, saj dejstvo, da so bili Prešeren, Smole in Slomšek rojeni leta 1800, še ne pove ničesar o njihovem dejanskem pomenu za naš slovstveni razvoj, nasprotno pa dejstvo, da je bil Prešeren rojen leta 1800, Vraz 1810 in da pripadata dvema različnima generacijama, vendarle ni v nasprotju z njuno pripadnostjo romantiki. Spričo takšnih problemov se zdi vredno poudariti, da je generacijski vidik potrebno povezovati s periodiziranjem po slovstvenih smereh, saj šele tako pridemo do zares zanesljivih periodizacijskih načel. Kljub pridržkom pa se zdijo vseeno važna tale Peyrova spoznanja: da je za določitev generacije važna predvsem letnica pisateljevega rojstva, manj pa čas zrelosti ali vstopa v javnost; in pa, da so intervali med slovstvenimi generacijami lahko zelo različni, pač glede na dobo — generacijski ritem je v nekaterih obdobjih, na primer v klasicizmu, počasnejši, drugič spet hitrejši, tako da niha od 20 do 8 let, pač glede na duhovno in literarno usmerjenost časa, ki menjavo generacij zavira ali pa spodbuja. S tem v zvezi je za problem, kako periodizirati slovensko romantiko, bistveno vprašanje, kakšen generacijski ritem obvladuje obdobje evropske romantike.

V slovenski literarni vedi se je z vprašanjem generacijskih vidikov ukvarjal predvsem Anton Ocvirk.¹³ Prišel je do zaključkov, ki so v zvezi s periodiziranjem slovenske romantike prav tako pomembni. Med njimi je potrebno omeniti predvsem opredelitev, po kateri je generacija skupina posameznikov, ki so se rodili v istih letih, in sicer tako, da »razdalja med njimi ne presega pet do deset let«;¹⁴ da so za določanje generacij važne rojstne letnice posameznikov; da je pravzaprav še važnejše leto, ko generacija kot celota stopi v javnost, to pa se zgodi ponavadi dvajset do petindvajset let za rojstvom njenih predstavnikov. Seveda je razumljivo, da se tudi te ugotovitve lahko spreminjajo glede na konkretno gradivo, s katerim imamo opravka.

Brž ko povežemo generacijski vidik s splošnimi načeli periodiziranja po obdobjih, smereh in gibanjih, že ne moremo tajiti, da se nam ob

¹³ Ivan Prijatelj, *Slovenska kulturnopolitična in slovstvena zgodovina 1848—1895*, Tretja knjiga, Ljubljana 1958. Literarnozgodovinske opombe.

¹⁴ N. m., str. 597.

evropski romantiki odkrivajo značilni problemi, ki jih ob periodiziranju slovenske romantike nikakor ne gre prezreti. Tu je misliti predvsem na razlike med trajanjem in razčlenjenostjo germanskih in romanskih romantik v primeri s slovanskimi. Toda da bi bila ta različnost čimbolj nazorna, je potrebno za vsako teh romantik navesti posamezna dejstva, da bi se šele od tod izkazalo, s kakšnih vidikov jim je potrebno vzporejati trajanje in razčlenjenost slovenskega romantičnega obdobja. Z gledišča splošnega evropskega razvoja je značilen primer že nemška romantika, katere nastanek se ponavadi določa z letom 1798, ko začne izhajati *Athenäum*, medtem ko letnica njenega konca niha med leti 1850, 1855 in 1848. Ta nihanja so razumljiva, brž ko nemško romantično obdobje razčlenimo na posamezne stopnje in podobdobja — na zgodnjo romantiko, ki jo okoli leta 1800 predstavlja predvsem jenska romantična šola, pa tudi njeni sodobniki, na primer Hölderlin, ki jih nemška literarna zgodovina le stežka uvršča k romantikom; na srednjo ali visoko romantiko, ki jo po letu 1805 uvede mlajša romantična šola, nadaljujejo pa njeni posnemovalci in nasledniki; na pozno romantiko, ki se razvija okoli leta 1820, traja pa še po letu 1850, ko se pozna romantika nedvomno že znajde v razkroju, ta pa sega vse do leta 1848. Po tem letu v Nemčiji najbrž ni več mogoče govoriti o romantiki v pravem pomenu besede, pač pa o postromantiki, ki se nadaljuje vzporedno s prvimi zametki realizma tja do nastopa naturalizma v osemdesetih letih. To razčlenitev lahko podpre generacijski vidik, ki pokaže, da je v razvoju nemške romantike udeleženih vsaj četrto generacij, in sicer tako, da si sledijo v intervalu desetih let. Generacija, rojena okoli leta 1770, je predvsem nosilec zgodnje romantike, generacija iz leta 1780 predstavlja visoko, deloma pa že pozno romantiko, generaciji iz let 1790 in 1800 spadata v pozno romantiko, doživljata njen razkroj in sežeta nazadnje že v postromantiko. — Nekoliko drugačen je potek angleške romantike, čeprav se uradno prav tako začneja z letom 1798, ko so izšle *Lyrical Ballads*, konča pa z letom 1832, ko sprejmejo Reform Bill in umre Walter Scott. Toda razloček je ta, da v razvoju angleške romantike ločimo samo troje oziroma dvoje generacij — prvo iz leta 1770, ki ji pripadajo Wordsworth, Coleridge, Southey in tudi Scott, in drugo iz leta 1790, ki zajema Byrona, Shelleya in Keatsa; okoli leta 1780 rojena generacija je očitno šibkejša, saj jo predstavljajo manjši ali manj značilni romantiki Charles Lamb, Thomas Moore in Thomas de Quincey — vrzel, ki si jo moramo pojasnjevati z dobo francoske revolucije, Napoleona in kontinentalnih vojn, ki rasti angleške romantike niso bile naklonjene. Toda že iz takšne generacijske razdelitve je videti, da lahko

v angleški romantiki govorimo samo o zgodnji in visoki romantiki; da je njen vrh okoli leta 1820 in da z letom 1830 naglo zdrсне v zaton. Generacije iz let 1800, 1810, 1820 in 1830, v katere sodijo med drugimi imena Carlyle, Macaulay, Bulwer, Elisabeth Browning, Tennyson, Thackeray, Dickens, sestre Brönte, George Eliot in Dante Gabriel Rossetti, ne sodijo več v pravo romantiko, pač pa kvečjemu v postromantiko ali pa v vzporedni tok zgodnjega realizma. — Periodizacija francoske romantike ima težave predvsem z začetkom, saj ni jasno, ali sodijo leta 1800—1820 s Chateaubriandom, gospo de Staëlovo in Sénancourom že v romantiko ali pa gre še za predromantiko; prav tako je sporno, ali je obdobje od 1830 do 1850 šteti še v romantiko spričo dejstva, da se v njem že močno razmahne zgodnji realizem. Generacijski vidik je morda naklonjen širši opredelitvi obdobja, saj pokaže, da je bila okoli leta 1770 rojena generacija (Chateaubriand, de Staëlova in Sénancour) vzporedna nemški in angleški zgodnji romantiki in da bi torej utegnila veljati za nosilca francoske zgodnje romantike, toda še z močnimi predromantičnimi sledovi; generacija iz leta 1780 je podobno angleški šibka, saj med izrazitimi romantiki šteje samo Nodiera, nato pa še Bérangera in Stendhala, ki sta za romantiko seveda sporna; generacija iz leta 1790, ki premore samo Lamartina, in precej številnejša iz leta 1800 sta nosilec visoke romantike, medtem ko generacija iz leta 1810 že sodi v pozno romantiko ali že kar postromantiko; prav s to generacijo doživlja francoska romantika med leti 1830 in 1848 že svoj počasni razkroj. — Za primerjavo s slovensko romantiko ni brez pomena razvoj italijanske romantike, ki jo pa nacionalna literarna veda obravnava s svojih posebnih vidikov in jo je šele potrebno prenesti v evropski okvir, če naj se pokažejo njene komparativne značilnosti. Njen uradni začetek se šteje v leto 1816 ali 1818, tako da tudi tu podobno kot v Franciji obstaja problem, ali je obdobje 1800—1820 mogoče imeti že za zgodnjo romantiko ali pa gre še za podaljšek predromantike. Dejstvo, da Foscolo in Berchet pripadata generaciji iz leta 1780, bi utegnilo govoriti v prid domnevi o zgodnji romantiki, čeprav z močnimi predromantičnimi prvini. In tako se italijanska visoka romantika zasnjuje šele z generacijama 1790 in 1800, ki jima pripadajo Manzoni, Pellico, Grossi, Leopardi, Gioberti in d'Azeglio. Pozna romantika je v Italiji šibka ali je skoraj ni, saj generacija iz leta 1810 — vanjo spada na primer Giovanni Prati — prehaja že v postromantiko, ta pa se po letu 1835 podaljšuje za več desetletij prav do Carduccija. — Za začetek poljske romantike, ki lahko od vseh slovanskih romantik velja za najizrazitejšo, velja leta 1822, ko so izšle Mickiewiczewe *Poezje*, medtem ko ji je konec

teže datirati, saj periodiziranje niha med letoma 1848 in 1863. Več jasnosti prinaša generacijski vidik, ki kar takoj pokaže, da je poljska romantika za nemško ali angleško v zaostanku vsaj 20 let, saj lahko za njen prvi rod štejejo tistega, ki je bil rojen okoli leta 1790, pa še ta je šibak, saj premore samo Brodziškega in Malczewskega, poleg tega pa je močno obtežen z usedlinami predromantike. Če naj ga imamo že za zgodnjo romantiko, je njegova usoda seveda ta, da kaj hitro izgine v visoki romantiki, ki se razmahne sredi dvajsetih let z generacijo iz leta 1800, ki ji pripada Mickiewicz, in še bolj z rodом iz leta 1810 (Słowacki, Kraszewski, Krasiński). Prehod visoke romantike v pozno je kratek, saj že generacija iz leta 1820 z Norwidom lahko velja za postromantično. Tako je videti, da se poljska romantika strne predvsem v desetletja med 1820 in 1850, ko si naglo sledijo zgodnja, visoka in pozna stopnja njenega razvoja; do leta 1820 sega predromantika, po letu 1850 sledi obsežno razdobje postromantike. Prav ta dejstva so pa že takšne narave, da opozarjajo na periodizacijsko problematiko romantike na Slovenskem. — Za rusko romantiko ni dvoma, da jo je mogoče datirati šele od leta 1820 naprej, ko začno izhajati Puškinove byronistične pesnitve, in da pride do konca že okoli leta 1840, ko za Puškinom umre Lermontov in se Gogoljevo delo prevesi v zgodnji realizem. Da generacije iz leta 1780, ki ji pripada Žukovski, še ni mogoče šteti v romantiko, pač pa v podaljšek predromantike, je videti na prvi pogled. Toda tudi generacija iz leta 1790 z Batjuškovom in Gribojedovom še ni romantična, saj je zavezana razsvetljskemu klasicizmu in predromantičnemu sentimentalizmu. Šele generacija, rojena okoli leta 1800, postane z Rilejevom, Bestuževom, Puškinom, Odojevskim, Tjutčevom in Venevitinovom nosilec kar več razvojnih stopenj — zgodnje, visoke s Tjutčevom že kar pozne romantike. Sledi ji samo še rod iz leta 1810, ki mu pripadajo Lermontov, Koljcov, Gogolj in Belinski, a tako, da sta samo prva dva še v pristnem območju visoke in pozne romantike, medtem ko Gogolj in Belinski že prehajata v zgodnji realizem. Skratka, tudi ruska romantika traja kratko dobo med 1820 in 1840, a že sredi tridesetih let doživlja razkroj in nagel prehod v realizem, kar je najbrž vzrok, da ji ne sledi dolga doba postromantike, ki je značilna za tista slovstva, v katerih se realizem ni mogel razmahniti zares trdno in odločilno. — Vse to velja tudi za češko romantiko, ki je od vseh drugih slovenski nemara najbližja. Tudi na Češkem se začne romantika šele po letu 1820 s prvimi Kollárjevimi zbirkami, medtem ko do tega leta govorimo kvečjemu o predromantiki. Generacija iz leta 1770, ki ji pripada Jungmann, je skoz in skoz predromantična; generacija iz leta 1780

ne šteje nobenega pomembnejšega imena, kar pomeni seveda podaljševanje predromantike v drugo in tretje desetletje 19. stoletja; šele rod, rojen okoli leta 1790 s Hanko in Kollárjem, je prvi pravi romantični rod, toda s tako močnimi predromantičnimi potezi, med katere spadajo zlasti Hankove mistifikacije, da lahko velja za zelo zgodnjo romantiko. Generacija iz leta 1800 s Šafaříkom, Palackim in Čelakovskim sledi prejšnji, tako da gre za drugi val zgodnje romantike, zaznamovane z močnimi sledovi predromantike, kar je posledica dejstva, da zaradi nacionalnega preroda prav češka romantika ostaja dolgo na ravni zgodnje romantike, zaznamovane z nacionalizmom. Šele generacija iz leta 1810 ustvari z Máchom visoko romantiko, z Erbenom pa sledi še prejšnji stopnji. Nato češka romantika naglo uplahne, saj preide z generacijo iz leta 1820 (Nebeský, Němcová) v postromantiko, ki traja nato več desetletij. Tok češke romantike je torej kratek, seže od leta 1820 pa do 1848, obdan pa je s poznim razvojem predromantike in dolgim trajanjem postromantičnih prvin.

Po vsem tem ni več mogoče tajiti, da odkriva potek romantike na Slovenskem izrazite podobnosti z razvojem slovanskih romantik. Spričo dejstva, da se pri Poljaki, Rusih in Čehih začne predromantika šele proti koncu 18. stoletja in da traja skoraj do leta 1820, je razumljivo, zakaj je tudi pri Slovencih ni mogoče zastaviti dosti pred leto 1810, končati pa šele z letom 1850. Ker je slovenski slovstveni razvoj za potekom drugih slovanskih literatur že v dobi predromantike zaostajal vsaj za desetletje, je razumljivo, da se tudi romantika pojavi pri Slovencih približno deset let za romantiko pri Poljaki, Rusih in Čehih, tj. leta 1850. Druga podobnost je ta, da tudi v razvoju slovenske romantike zgodnja, visoka in pozna stopnja sledijo naglo ena drugi, in to ne le v okviru ene in iste generacije, kot na primer pri Poljaki, ampak celo v delu enega samega pesnika, tj. Prešerna. Za Vraza, ki predstavlja generacijo iz leta 1810, bi morali šele s podrobno analizo ugotoviti, ali ne sodi nemara že v pozno romantiko, kar pa je pri rudimentarnosti njegovih začetkov seveda tvegana domneva. Tretja posebnost, ki jo je neogibno imeti pred očmi, je dejstvo, da pri Slovanih romantika že po dveh desetletjih nanagloma uplahne, v Rusiji že okoli leta 1840, pri Čehih in Poljaki sredi štiridesetih let, ko je vrsta njihovih romantikov že mrtvih, ko najvidnejši že nekaj let molčijo ali pa se umikajo v znanost. Prav zato bi slovenski romantiki po Prešernovi smrti in Vrazovem umiku iz slovenskega kulturnega prostora trajanje ne zmogli podaljšati čez leto 1848 ali 1850. S tem časom je romantika na Slovenskem razvojno prav gotovo že mrtva; generacije, ki prihajajo,

ne rastejo več iz njenega pristnega duha tako zelo, da bi jih lahko imeli za romantične v pristnem pomenu besede. Prav s te strani je potrebno opozoriti na okoliščino, ki se iz pregleda evropskih romantik vsiljuje kar sama po sebi — da se povsod, kjer romantika uplahne, a je ne nadomesti močan razmah realizma, na ruševinah romantike zasnjuje precej dolgo obdobje postromantike, se pravi slovstveno obdobje, ki svoje tvorbe še zmeraj gradi iz posameznih elementov romantične idejnosti, motivike, poetike in estetike, a ne živi več iz prave romantične strukture, ampak te prvine sestavlja že po drugačnih vidikih. In tako se pač ne bo mogoče izmakniti domnevi, da se tudi pri Slovencih romantika bolj ali manj konča z letom 1848 in da po tem letu traja razmeroma dolgo obdobje slovenske postromantike, prepleteno s prvimi zametki realizma, ali bolje rečeno predrealizma.

Ta pogled na periodizacijo slovenske romantike, pa tudi na njeno razmejitev nasproti predromantiki in postromantiki utegne oprijemljivo podpreti pregled avtorjev, ki nosijo te smeri, po generacijskem vidiku njihovih rojstnih letnic:

Generacija iz leta 1780 (Modrinjak, Stanič, Ravnikar, Kopitar, Jarnik, Primic, Zupan) je prva generacija slovenske predromantike, seveda z močnimi prvini razsvetljenstva in zlasti janzenizma.

Rod, rojen okoli leta 1790 (Metelko, Dajnko, Cigler) sledi prejšnji generaciji in je prav zaradi svoje epigonske narave za našo predromantiko manj značilen.

Generacija iz leta 1800 je s Čopom in Prešernom naša prva romantična generacija, medtem ko njuni vrstniki (Kastelic, Smole, Slomšek, Koseski, Potočnik) rasejo v epigone predromantike, razsvetljenstva in njunega sentimentalizma ali pa so sopotniki naše romantike.

Generacija iz leta 1810 bi morala iz sebe dati drugi rod slovenskih romantikov; toda to se ji je posrečilo samo z Vrazom, pa še ta se je izmaknil slovenskemu slovstvenemu razvoju. Poleg Vraza sodi v ta rod samo še Bleiweis, kar je dovolj nazorno znamenje, kako šibek razvojni zamah je imela slovenska romantika.

V generacijo, rojeno okoli leta 1820, ne sodi nobeno pomembnejše slovstveno ime. S to generacijo se torej v takratnem literarnem razvoju odpre viden presledek — kar je razločno opozorilo, da se eno razvojno obdobje izteka, drugo pa šele pripravlja. Z generacijo iz leta 1830 (Janežič, Trdina, Valjavec, Levstik) stopa v slovensko slovstvo že postromantika, obložena z mnogimi sestavinami 18. stoletja, zlasti razsvetljenskega klasicizma in predromantike. Rod, rojen okoli 1840, predstavlja z Jenkom, Erjavecem, Stritarjem, Mencingerjem, Jurčičem, Gre-

gorčičem in Ogrincem še zmeraj postromantiko, ki je zlasti pri Stritarju obremenjena z močnimi usedlinami predromantike; hkrati pa se v Jenkovi poeziji, pa tudi v Jenkovi, Mencingerjevi, Erjavčevi in Jurčičevi prozi prej ali slej razvijejo zametki predrealizma, ki sami po sebi najbrž niso v nasprotju s strukturnimi značilnostmi postromantike. Prva prava realistična generacija je šele tista iz leta 1850 (Levec, Detela, Tavčar, Kersnik, Aškerc), toda z opombo, da je zlasti pri Tavčarju, pa tudi pri Aškercu in celo Kersniku opaziti še močne prvine postromantike.

S tem se vprašanje o periodizaciji slovenske romantike izteka že v drugo, v marsičem obširnejšo in metodološko bolj nepregledno problematiko postromantike na Slovenskem. Medtem ko so nam empirične značilnosti pa tudi struktura romantike — evropske in slovenske — iz številnih starejših in novejših raziskav že dovolj jasne, so nam empirične značilnosti slovstva med letoma 1848 in 1881 sicer že v marsičem dodobra znane, manj raziskana pa je njihova strukturna osnova, ki jo moramo v razmerju do slovenske romantike imenovati postromantično. Razmišljanje o periodizaciji slovenske romantike se ustavlja na meji problematike, ki romantično obdobje s svojimi bistvenimi značilnostmi že presega in prav zato terja drugačnih raziskav.

РЕЗЮМЕ

Статья исходит из констатации, что периодизация словенского романтизма во многом все еще вызывает споры. С целью обеспечить себе надежную точку зрения на проблематику, вначале она занимается методологическим вопросом, как в современном литературоведении употреблять понятия литературный период, течение и движение. После пересмотра разных возможностей она находит решение в концептуалистической точке зрения, для которой понятие периода не является ни идеальной ни терминологической конвенцией без значения, но теоретической абстракцией, которая включает в себя некоторые структурные особенности литературных явлений и таким образом переименовывает их «общность» в понятие периода, стало быть она «conceptus cum fundamento in re», ее основа в понятии структуры. Из этого следует, что к понятию европейского романтизма не возможно прийти только путем перечислений эмпирических особенностей отдельных произведений, но прежде всего посредством раскрытия особой духовной и художественной структуры, типичной для них. На этой основе статья сначала обсуждает старую историю литературы и ее периодизацию словенского романтизма (Клейнмайер, Гласер, Графенауер), потом она показывает, что и более современные историко-литературные работы находятся в зависимости от традиционной схемы, которая помещает период романтизма словенской литературы в рамки с 1809-го по 1848 год, и обращает особенное внимание на исто-

рию литературы Йожета Погачника, который постарался заменить устаревшие понятия период посвящения и романтизм понятиями «классицизм и предромантизм», «классика и романтика». Наряду с рассмотрением их проблематичных сторон статья указывает на необходимость введения в периодизацию словенского романтизма понятий европейского литературоведения, особенно понятия предромантизм, и более точных взглядов на определение литературного развития в период раннего, высокого и позднего романтизма. Статья обращает внимание на нерешенные вопросы, связанные с понятием предромантизма, что требует осторожности при его употреблении в словенском литературном развитии, далее она подчеркивает значение генерационного момента при определении периода романтизма в целом и его отдельных фаз, набрасывает компаративный очерк хода развития романтизма в отдельных европейских литературах и приходит к заключению, что у славян развились предромантизм и романтизм на 20 до 30 лет позже, чем сродные явления в английской, немецкой и даже французской литературах. С этой точки зрения и путем анализа конкретных литературных произведений было бы нужно пересмотреть традиционную схему словенского романтизма в смысле периодизации, которая говорит о периоде просвещения приблизительно до 1810-го г., в рамках с 1810-го по 1830 г. условно о периоде, которого могли бы назвать предромантический, и с 1830-го по 1848 г. о романтизме в прямом значении слова. Представителями последнего являются только Чоп, Прешерен и молодой Враз, которых сопровождает очень широкое литературное течение, связанное с предромантизмом и даже с просвещением, течение, которое продолжает существовать и после 1848-го г. В творческом развитии Прешерна можно установить несколько ступеней развития, которые мы могли бы с европейской точки зрения обозначить как ранний, высокий и поздний романтизм. За период после 1848-го г. предлагает статья понятие постромантизм, так как словенская литература того времени обоснована многими особенностями периода романтизма и даже предромантизма, хотя она уже не может сохранить дальше основы романтической структуры. Постромантизм в период 1848—1881 переплетается с предреализмом. Для подкрепления этого тезиса статья приводит и генерационный момент: генерации 1770-ых и 1790-ых гг. являются представителями предромантизма, романтизм появляется среди генераций 1800-ых и 1810-ых гг., генерации 1830-ых и 1840-ых гг. уже постромантичны.